

OPINIA PROMOTORSKA
o rozprawie doktorskiej Pawła Brudzyńskiego
"Strona czasownika w językach bałtyckich w XVII w.
na podstawie tekstów Chylińskiego i Glücka"

Rozprawa doktorska Pawła Brudzyńskiego łączy szeroki zakres tematyczny ze stosunkowo wąskim zakresem materiałowym. Na tematykę pracy składają się wszystkie ważne dla języków bałtyckich gramemy strony, należące do podobszarów *passivum*, *medium* i *causativum*, bazę empiryczną natomiast stanowią dwa siedemnastowieczne bałtyckie przekłady biblijne – starolitewski przekład Chylińskiego i starołotewski Glücka. Alternatywą dla takiego ujęcia byłoby skoncentrowanie się na jednym podobszarze kategorii strony przy jednoczesnym uwzględnieniu większej liczby tekstów starolitewskich i starołotewskich, co umożliwiłoby pełniejsze przedstawienie dostępnych faktów językowych charakterystycznych dla danego okresu w historii języków bałtyckich. Objęcie szerszym spojrzeniem całej domeny strony pozwoliło jednak autorowi zademonstrować obeznanie z całością problematyki strony z punktu widzenia gramatyki historycznej jak również typologii językowej. Wybór dwóch wymienionych zabytków językowych motywowany jest tym, że chodzi o równoległe przekłady tego samego tekstu biblijnego. Dzieląca je odległość w czasie (od 30 do 40 lat) jest co prawda znaczna, ale niewielka liczba zabytków starolitewskich i starołotewskich uniemożliwia prześledzenie zmian na stosunkowo krótkiej przestrzeni czasu, tak że równoległe wykorzystanie dwóch wymienionych tekstów poważnych zastrzeżeń nie może budzić.

Praca składa się ze wstępu charakteryzującego badane teksty źródłowe oraz ich język, przeglądu problematyki strony opartego na przeprowadzonych w ciągu ostatnich dziesięcioleci badaniach typologicznych, charakterystyki kategorii strony w językach bałtyckich, oraz trzech studiów poświęconych poszczególnym poddomenom strony w tekstach Chylińskiego i Glücka. Podsumowania są dane dla poszczególnych podobszarów kategorii strony.

Każdy z trzech rozdziałów materiałowych przedstawia ilościową i jakościową analizę omawianego podobszaru kategorii strony, klasyfikację podtypów, omówienie relacji ze strukturą argumentową i innymi cechami leksykalnymi czasownika, współoddziaływania strony z innymi kategoriami gramatycznymi itp.

W literaturze bałtystycznej historia *passivum* była już wcześniej przedmiotem szczegółowych badań, głównie w pracach Vytautasa Ambrazasa, natomiast konstrukcje medialne (oparte na formach zwrotnych czasownika ale nie mające już pierwotnej funkcji zwrotnej) nie doczekały się dotąd podobnego opracowania. Domena *medium* ponownie znalazła się w centrum zainteresowania językoznawców głównie dzięki książce Susanne Kemmer z 1993 roku, i zainicjowane przez tę pracę dyskusje nie znalazły jeszcze należytego odbicia w badaniach bałtystycznych. *Causativa* bałtyckie dopiero stosunkowo niedawno stały się obiektem pogłębionych studiów na tle typologicznym (mam tu na myśli m. in. publikacje Arkadiewa i Pakerysa dla litewskiego oraz Nicole Nau dla łotewskiego), co powoduje konieczność ponownego spojrzenia na materiał starszych okresów w historii języków bałtyckich w świetle nowych osiągnięć teoretycznych. Głównie zatem w tych dwóch obszarach autor miał możliwość poszerzenia naszej wiedzy o nowe dane zaczerpnięte z siedemnastowiecznych

W literaturze bałtystycznej historia passivum była już wcześniej przedmiotem szczegółowych badań, głównie w pracach Vytautasa Ambrazasa, natomiast konstrukcje medialne (oparte na formach zwrotnych czasownika ale nie mające już pierwotnej funkcji zwrotnej) nie doczekały się dotąd podobnego opracowania. Domena medium ponownie znalazła się w centrum zainteresowania językoznawców głównie dzięki książce Susanne Kemmer z 1993 roku, i zainicjowane przez tę pracę dyskusje nie znalazły jeszcze należytego odbicia w badaniach bałtystycznych. Causativa bałtyckie dopiero stosunkowo niedawno stały się obiektem pogłębionych studiów na tle typologicznym (mam tu na myśli m. in. publikacje Arkadiewa i Pakerysa dla litewskiego oraz Nicole Nau dla łotewskiego), co powoduje konieczność ponownego spojrzenia na materiał starszych okresów w historii języków bałtyckich w świetle nowych osiągnięć teoretycznych. Głównie zatem w tych dwóch obszarach autor miał możliwość poszerzenia naszej wiedzy o nowe dane zaczerpnięte z siedemnastowiecznych zabytków litewskich i łotewskich przy wykorzystaniu aparatu pojęciowego rozwiniętego w nowych pracach teoretycznych oraz uzupełnienia obrazu rozwoju kategorii strony na przestrzeni wieków. Zadanie autora nie było łatwe, bo interpretacja danych starolitewskich i starołotewskich często następuje z trudnością ze względu na różnice dzielące dawniejsze odmiany językowe od języków współczesnych, jak również ze względu na problem wpływu języków źródłowych: np. przekład Chylińskiego opiera się głównie na niderlandzkim kalwińskim przekładzie Biblii (tzw. *Statenvertaling*), ale polskie protestanckie przekłady (Biblia Brzeska oraz Biblia Gdańska) też mogły wywrzeć pewien wpływ na jego język. Podobne problemy zachodzą w wypadku przekładu Glücka, ponieważ językiem ojczystym tłumacza był niemiecki, wzorem dla niego był ponadto przekład Lutra. Oddzielenie tego, co jest w materiale bałtyckim autentyczne od naleciałości obcych nie zawsze jest łatwe. Ogólnie należy stwierdzić, że autor rozprawy z podjętego zadania wywiązał się z bardzo dobrym wynikiem. Jego praca w istotny sposób poszerza naszą wiedzę na temat rozwoju kategorii strony w językach bałtyckich.

Ponadto w pracy opisany został szereg zjawisk dotąd w literaturze nie zauważonych, jak np. ciekawa dystrybucja form czasownika posiłkowego strony biernej *esti* i *yra* (*esti* z imiesłowem czasu teraźniejszego, *yra* z imiesłowem czasu przeszłego) w przekładzie Chylińskiego, starolitewskie użycie formy *praesens* czasownika posiłkowego z participium *praeteriti passivi* również w znaczeniu czasu przeszłego (nie tylko *perfectum* lub *passivum* rezultatywnego), i kilka innych.

W przedstawionej rozprawie uwaga skupiona jest głównie na analizie językoznawczej, ale autor w wielu miejscach zwraca też uwagę na znaczenie analizy filologicznej, mianowicie w wypadku zachowanego w rękopisie Nowego Testamentu Chylińskiego, gdzie korekty autorskie nieraz dają wgląd w zachodzące w danym okresie zmiany językowe, np. w systemie czasowym staroliteńskiej strony biernej.

Obok zalet pracy nie sposób pominąć też pewnych jej wad. Rozdziałom teoretycznym można zarzucić nadmierną 'wykładowość' – autor zanadto stara się czytelnikowi wytłumaczyć, na czym polegają omawiane zjawiska gramatyczne w zakresie strony, podczas gdy w rozprawie doktorskiej większy nacisk powinien być położony na sprawy dyskusyjne i na uzasadnienie tej lub innej interpretacji teoretycznej. W pracy odczuwa się pewien brak krytycznej analizy proponowanych rozwiązań teoretycznych oraz elementu dyskusyjnego. Nie rzutuje to jednak na jakość analiz w częściach materiałowych, w których autor umiejętnie posługuje się nabytą z literatury wiedzą, precyzyjnie operuje aparatem pojęciowym i terminologicznym i wykazuje się umiejętnością samodzielnej analizy filologicznej i językoznawczej. Autor z wielką swobodą porusza się w niełatwym pod względem filologicznym materiale starobałtyckim. Ogólnie zatem moja ocena pracy p. Pawła Brudzyńskiego jest pozytywna. Stanowi ona moim zdaniem podstawę do przyznania stopnia doktorskiego.

Wilno, 27.02.2022

prof. dr hab. Axel Holvoet